

Spis treści

Prezentacja – Bp ARTUR G. MIZIŃSKI, Przewodniczący Kościelnej Komisji Konkordatowej	5
Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie – JÓZEF KRUKOWSKI	9
JÓZEF KRUKOWSKI	
Rozdział wstępny. Pojęcie i rodzaje konkordatów	13
1. Desygnaty nazwy „konkordat”	13
2. Definicja konkordatu	16
3. Strony czynne konkordatu	17
3.1. Stolica Apostolska	17
3.2. Państwo	21
4. Strony bierne konkordatu	22
5. Przedmiot konkordatu	23
6. Rodzaje konkordatów	25
6.1. Klasyfikacja konkordatów ze względu na przedmiot w rozwoju historycznym	25
6.1.1. Konkordaty klasyczne	26
6.1.2. Konkordaty współczesne	26
6.2. Klasyfikacja konkordatów ze względu na formę zawierania	28
6.2.1. Konkordaty w formie uroczystej	28
6.2.2. Konkordaty w formie uproszczonej	29
6.3. Klasyfikacja konkordatów ze względu na zakres regulowanych spraw	29
6.3.1. Konkordaty całościowe	29
6.3.2. Konkordaty parcjalne	30
6.4. Klasyfikacja konkordatów ze względu na technikę redagowania przepisów prawnych	30

CZĘŚĆ I. HISTORIA KONKORDATÓW POLSKICH

KRZYSZTOF BURCZAK

Rozdział I. <i>Dagome iudex</i> prototypem konkordatu	35
1. Kardynał Deusdedit	36
2. <i>Collectio canonum</i> Cardinalis Deusdedit	38
3. Miejsce sporządzenia dokumentu	41
4. Treść <i>Dagome iudex</i>	42
5. Granice państwa Mieszka I	45
6. Znaczenie polityczne i charakter prawny <i>Dagome iudex</i>	48
7. Skutki dla państwa i Kościoła	55
Podsumowanie	59
Summary	60

WACŁAW URUSZCZAK

Rozdział II. Konkordaty nienazwane i nazwane w Polsce przedrozbiorowej	61
Uwagi wstępne	61
1. Polskie konkordaty nienazwane epoki średniowiecza	65
1.1. <i>Dagome iudex</i>	65
1.2. Statut łęczycki z 1180 r.	66
1.3. Papieskie bulle protekcyjne dla polskich władców i Kościoła w Polsce	70
1.4. <i>Libertas ecclesiastica</i> . Przywileje dla Kościoła i duchowieństwa z XII i XIII wieku	71
1.5. Obsada biskupstw (wieki XIV-XVI)	75
1.6. Ugody między duchowieństwem a szlachtą w XIV i XV wieku	76
1.7. Założenie Akademii Krakowskiej w 1364 r.	79
2. Konkordaty nienazwane z XVI wieku w sprawie nadawania beneficjów	81
2.1. „Pierwszy polski konkordat” z lat 1513-1515	81
2.2. Konkordat nienazwany papieża Leona X z 1519 r.	83
2.3. Bulla Klemensa VII <i>Cum singularem fidei constantiam</i> z 1 grudnia 1525 r.	83
2.4. Konstytucja sejmu warszawskiego z 1543 r. „o sprawach, które mają należeć sądu duchownemu”	84
3. Konkordat nazwany z 1736 r. w sprawie obsady opactw komendatoryjnych	87
Uwagi końcowe	89
Summary	91

WOJCIECH GÓRALSKI

Rozdział III. Konkordat polski z 1925 r.	93
1. Droga do konkordatu	94
2. Postanowienia konkordatu	104
3. Realizacja postanowień konkordatu	113
Summary	119

JÓZEF KRUKOWSKI

Rozdział IV. Porozumienia między przedstawicielami Episkopatu Polski i Rządu komunistycznego z 1950 i 1956 r.	121
1. Geneza Porozumienia z 1950 r.	121
2. Przedmiot Porozumienia z 1950 r.	125
2.1. Preambuła	125
2.2. Zobowiązania Episkopatu Polski	126
2.3. Zobowiązania strony państwowej	128
3. Przeszkody w realizacji Porozumienia	133
4. „Małe porozumienie” z 1956 r.	137
5. Walor polityczny i prawny porozumień	140
5.1. Kompetencje stron	140
5.1.1. Kompetencje Episkopatu	140
5.1.2. Kompetencje strony państwowej	142
5.2. Brak promulgacji	143
Summary	144

JÓZEF KRUKOWSKI

CZEŚĆ II. TERAŹNIEJSZOŚĆ:
KONKORDAT MIĘDZY STOLICĄ APOSTOLSKĄ
A RZECZĄPOSPOLITĄ POLSKĄ 1993-1998

Rozdział I. Geneza Konkordatu polskiego 1993-1998	147
1. Sytuacja Kościoła katolickiego po zerwaniu konkordatu z 1925 r.	147
2. Dialog między przedstawicielami Konferencji Episkopatu Polski i Rządu komunistycznego (1948-1967)	150
3. Dialog między przedstawicielami Rządu i Stolicy Apostolskiej z udziałem przedstawicieli Episkopatu Polski (1967-1980)	151

4. Droga do pełnej normalizacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim w Polsce (1989-1998)	154
4.1. Wznowienie stałych stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską	154
4.2. Negocjacje w sprawie normalizacji sytuacji prawnej Kościoła w Polsce w formie konkordatu	156
5. Kontrowersje wokół wniosku w sprawie ratyfikacji Konkordatu	160
6. Sprawa regulacji stosunków między Państwem a Kościołem w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego	166
7. Sprawa ratyfikacji Konkordatu po uchwaleniu nowej Konstytucji RP	167
 Rozdział II. Konkordat a Konstytucja RP	171
1. Znaczenie preambuły do Konkordatu	171
2. Podstawowe zasady relacji państwo-Kościół	176
2.1. Zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności Kościoła i państwa oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego	177
2.1.1. Zasada poszanowania autonomii wzajemnej niezależności Kościoła i państwa, każdego w swoim zakresie	179
2.1.2. Zasada współdziałania między państwem a Kościołem	184
2.2. Zasada równouprawnienia Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych	188
2.3. Zasada bezstronności władz państwowych w sprawach przekonań religijnych z zapewnieniem poszanowania prawa do swobody ich wyrażania w życiu publicznym	193
2.4. Zasady dotyczące dywersyfikacji form regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi	200
 Rozdział III. Stosunki dyplomatyczne między Stolicą Apostolską a Polską	207
 Rozdział IV. Gwarancje poszanowania szczególnych form autonomii Kościoła w Polsce	213
1. Gwarancje swobody w utrzymywaniu stosunków i komunikacji w Kościele	213
2. Prawo wiernych do zrzeszania się w Kościele	216
3. Prawo Kościoła do własnych publikacji i środków społecznego przekazu	220
 Rozdział V. Uznanie osobowości prawnej Kościoła katolickiego i jego jednostek organizacyjnych	225
1. Uznanie osobowości prawnej Kościoła katolickiego	226

---

2. Uznanie osobowości prawnej instytucji kościelnych	232
3. Uznanie osobowości prawnej innych instytucji kościelnych	234
 Rozdział VI. Swobodne i publiczne pełnienie przez Kościół swojej misji i jurysdykcji	237
 Rozdział VII. Wolność Kościoła w dokonywaniu zmian w swojej strukturze terytorialnej i personalnej	241
1. Tworzenie nowych jednostek organizacyjnych Kościoła i wprowadzanie zmian w istniejących	242
2. Przynależność biskupów do Konferencji Episkopatu Polski	246
3. Niezależność władzy kościelnej w obsadzaniu urzędów kościelnych	247
 Rozdział VIII. Wolność kultu publicznego	253
1. Wolność sprawowania kultu	253
2. Organizowanie kultu publicznego	254
3. Nienaruszalność miejsc kultu i cmentarza	256
4. Sprawowanie kultu w miejscach użyteczności publicznej	257
5. Interwencje władz państwowych w miejscach kultu i na cmentarzach	258
6. Poszanowanie niedzieli i dni świątecznych jako dni wolnych od pracy	259
7. Budowa i konserwacja obiektów sakralnych i kościelnych	262
 Rozdział IX. Ochrona małżeństwa i rodziny	265
1. Wprowadzenie do systemu prawa polskiego instytucji uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego	268
2. Zawarcie małżeństwa kanonicznego jako przesłanka uznania skutków cywilnych	269
3. Forma zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi	273
4. Zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem wewnętrznym Kościoła lub innego związku wyznaniowego	277
5. Dwa równorzędne sposoby zawarcia małżeństwa cywilnego	279
6. Skutki cywilne małżeństwa konkordatowego	280
7. Warunki uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego	282
7.1. Wady oświadczenia woli zawarcia małżeństwa	282
7.2. Wiek osób zawierających małżeństwo	283
7.3. Katalog przeszkód ważności małżeństwa	285
8. Następstwa zawarcia małżeństwa konkordatowego mimo istniejącej przeszkody	286

9. Zgodne oświadczenie woli nupturientów w sprawie wywarcia skutków cywilnych	287
10. Moment złożenia oświadczenia woli w sprawie uzyskania skutków cywilnych	290
11. Forma oświadczenia woli co do uzyskania skutków cywilnych	291
12. Wpis zawarcia małżeństwa do akt stanu cywilnego	292
13. Podmiot obowiązku zawiadomienia kierownika urzędu stanu cywilnego w sprawie dokonania wpisu	293
14. Tryb postępowania duchownego w sytuacji zwyczajnej	296
15. Tryb postępowania duchownego obecnego przy zawarciu małżeństwa w niebezpieczeństwie śmierci	298
16. Właściwy kierownik urzędu stanu cywilnego	300
17. Termin zawiadomienia kierownika urzędu stanu cywilnego o zawarciu małżeństwa kanonicznego	301
18. Termin sporządzenia aktu zawarcia małżeństwa cywilnego	303
19. Informacje w dokumencie zawiadamiającym urząd stanu cywilnego	304
20. Sposób zawiadomienia kierownika urzędu stanu cywilnego	305
21. Kontrola sądowa	306
22. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi	307
22.1. Kompetencje duchownego i kierownika urzędu stanu cywilnego w warunkach zwyczajnych	308
22.2. Kompetencje duchownego i kierownika urzędu stanu cywilnego w niebezpieczeństwie śmierci	312
23. Autonomia sądownictwa kościelnego i państwowego w zakresie orzekania w sprawach małżeńskich	313
24. Współdziałanie między państwem i Kościołem na rzecz małżeństwa i rodziny	316
 Rozdział X. Edukacja katolicka	 319
1. Nauczanie religii w przedszkolach publicznych i szkołach	320
2. Katechizacja dorosłych i duszpasterstwo akademickie	329
3. Praktyki religijne dzieci i młodzieży podczas korzystania z różnych form wypoczynku	330
4. Katolickie przedszkola, szkoły, placówki oświatowe i wychowawcze	331
4.1. Prawo Kościoła do zakładania i prowadzenia przedszkoli, szkół oraz placówek oświatowych i wychowawczych	332
4.2. Status szkół katolickich	333
4.3. Status nauczycieli i uczniów szkół katolickich	334
4.4. Dotacje dla katolickich szkół i placówek oświatowych	335

---

5. Katolickie szkoły wyższe	336
5.1. Prawo Kościoła do zakładania i prowadzenia własnych uniwersytetów oraz wydziałów teologicznych, seminariów duchownych i innych insty- tutów naukowych	336
5.2. Sytuacja prawna kościelnych szkół wyższych	337
5.2.1. Status prawny kościelnych szkół wyższych	337
5.2.1.1. Uniwersytety	338
5.2.1.2. Odrębne wydziały nauk kościelnych	339
5.2.1.3. Wydziały nauk kościelnych na uniwersytetach państwowych	340
5.2.1.4. Wyższe seminaria duchowne diecezjalne i zakonne	341
5.2.2. Uznawanie tytułu i stopni naukowych nadawanych przez kościelne szkoły wyższe	342
5.2.3. Dotacje państwowe dla kościelnych szkół wyższych	342
 Rozdział XI. Duszpasterstwo szczególnych grup społecznych	345
1. Duszpasterstwo wojskowe, służba wojskowa duchownych	345
1.1. Pozycja prawna Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego	346
1.2. Prawo żołnierzy do uczestniczenia we Mszy św.	350
1.3. Zwolnienie duchownych od obowiązkowej służby wojskowej	351
1.4. Możliwość powołania duchownych do pełnienia funkcji kapelanów wojskowych	352
1.5. Stosunek duchownych do służby wojskowej w czasie mobilizacji i w czasie wojny	352
2. Duszpasterstwo w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, zakładach opieki zdrowotnej i społecznej	353
3. Zatrudnianie kapelanów	355
4. Opieka duszpasterska nad osobami należącymi do mniejszości narodowych	356
 Rozdział XII. Działalność misyjna i charytatywno-opiekuńcza instytucji kościelnych, zbiórki publiczne	359
1. Prawo Kościoła do prowadzenia działalności o charakterze misyjnym, chary- tatywnym i opiekuńczym	359
2. Zbiórki publiczne na cele religijne, kościelną działalność charytatywną i opie- kuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych	362
3. Zrównanie działalności kościelnych osób prawnych służącej celom humani- tarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym z działalnością instytucji państwowych	363

Rozdział XIII. Sytuacja majątkowa i finansowa instytucji kościelnych i osób duchownych	367
1. Klauzule odsyłające	368
1.1. Klauzula odsyłająca do regulacji ustawowych obowiązujących w momencie ratyfikacji Konkordatu (art. 22 ust. 2 cz. 1)	369
1.2. Stan nieruchomości kościelnych w ustawodawstwie polskim obowiązującym w momencie ratyfikacji Konkordatu	370
1.2.1. Regulacje w formie decyzji wojewody	370
1.2.2. Regulacja w formie decyzji Komisji Majątkowej	371
1.2.3. Dotacje z Funduszu Kościelnego	375
2. Klauzula odsyłająca do przyszłej umowy międzynarodowej, wynegocjowanej przez Komisje Konkordatowe	377
3. Opodatkowanie instytucji kościelnych oraz opodatkowanie i ubezpieczenie osób duchownych	380
3.1. Opodatkowanie instytucji kościelnych	380
3.2. Opodatkowanie i ubezpieczenie osób duchownych	383
4. Obowiązujące ustawy kościelne	386
Rozdział XIV. Ochrona obiektów sakralnych i kościelnych, jako dóbr kultury narodowej	389
1. Dotacje państwowe na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych jako dóbr kultury narodowej	389
2. Współpraca władz kościelnych i państwowych w celu ochrony i udostępniania dóbr kultury narodowej znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych	392
Rozdział XV. Przepisy kościelne dotyczące spraw majątkowych i finansowych kościelnych osób prawnych	395
1. Uznanie zdolności kościelnych osób prawnych w zakresie praw majątkowych	396
2. Fundacje kościelne	397
Rozdział XVI. Klauzule wykonawcze	401
1. Klauzula kompetencyjna, określająca tryb regulacji spraw wymagających nowych lub dodatkowych rozwiązań	402
2. Klauzula interpretacyjna	405
3. Klauzula ratyfikacyjna, klauzula terminu wejścia w życie oraz klauzula języka	405

Rozdział XVII. Następstwa ratyfikacji Konkordatu	407
Summary	413
Zakończenie	415
Bibliografia	419
Aneks	441
I. Inter Sanctam Sedem et Poloniae Republicam sollemnis conventio. Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzy- mie 10 lutego 1925 r.	443
II. Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski, podpisane 14 kwietnia 1950 r.	461
III. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie 28 lipca 1993 r. Sollemnis conventio inter Apostolicam Sedem et Poloniae Rem Publicam concordato fra la Santa Sede e la Repubblica di Polonia	464
IV. Ustawa z dnia 8 stycznia 1998 r. o ratyfikacji Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską	478
V. Protokół z wymiany dokumentów ratyfikacyjnych z 25 marca 1998 r.	479
VI. Oświadczenie rządowe z dnia 3 kwietnia 1998 r. w sprawie wymiany doku- mentów ratyfikacyjnych Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzecz- pospolitą Polską, podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.	479
VII. Przemówienie papieża Jana Pawła II wygłoszone w dniu wymiany not raty- fikacyjnych	480
VIII. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (wyjątki)	482
Indeks osobowy	485
Indeks rzeczowy	493
Noty o autorach	497
Table of Contents	499

